

Видавництво Товариства „Просьвіта“ у Львові.

ПЯТДЕСЯТЛІТНЕ ПОДРУЖЕ.

Ш/6 (4УКФ) 5-440,5

Товариство „Просьвіта“

У ЛЬВОВІ

присупило в 1904 р. до видання

„Рускої письменности“

під редакцією

проф. Юліяна Романчука.

Доси появило ся пять частий „Рускої письменности“ в семи книжках.

- I. часть (1 книжка) обнимає твори: Котляревского, Артемсвского-Гулака і Гребінки.
- II. часть в двох томах (2. і 3. книжка) обнимає твори: Григория Квітки-Основяненка.
- III. часть (4. книжка) обнимає твори: Маркіяна Шашкевича, Якова Головацкого, Николи Устияновича і Антона Могильницького
- IV. часть (5. книжка) обнимає твори: Амврозия Метлинського і Миколи Костомарова.
- V. часть в двох томах (6. і 7. книжка) обнимає твори Тараса Шевченка.

Всі сім книжок стоять: в звичайній оправі по 1 К., в гарній оправі по 1 К; 50 с. На поштову пересилку одной книжки треба долучити 35 сотиків.

Висилає ся лиш за попередним присланєм гроший або за поштовою посліплатою.

Дістати мож в Канцелярії Товариства „Просьвіта“ у Львові, ринок ч. 10, або в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, ул. Театральна ч. 1.

Ю. К М І Т.

Пятдесятлітнє подруже.

Коштом і заходом Товариства „Просьвіта“.

ЛЬВІВ, 1908.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під варядом К. Беднарського.

Ніч була темна й слітна. Смутно завивав вихор, дощ плюскотів, дерева похилили ся й жалісно шуміли. В кімнаті колихало ся світло каганця, студінь і вітер протискали ся до середини.

Анна ходить горячково по кімнаті, підносить журні, втомлені очі і глядить сонно та блудно перед себе. Шум, свист і плюскіт розстроюють її до краю. Важкий неспокій давить її грудь... Ходить, пристане, гляне у п'ятьму, стрясеть ся, зітхне, розведе розпучливо руками, уважно надслухує...

„Його немає! Така прикра й непривітна година! Вже пізно. Тепло прогнали вітри, знову треба розкласти огонь. Може поверне, а може заночує. Чого я така збентежена? Не можу знайти собі місця. Все випадає з рук. Тяжко нам від якогось часу... Кормимо ся насміхами! Вдирають ся до нашого огнища, руйнують щастє... Ах, чому його не відко? Де заночував? А може промоклий та сціпенілий шкандибає десь... Не приймуть його, не нагріють — насміють ся, налають і тільки... Ой такі то люди на світі! Покличу її, хай розложить огонь. Я вже не можу. Людські острі язика втомили мене, відобрали сили та здоров'є. Дарма — двигати треба“!

— Юдито! Юдито!

— Слухаю.

— Ходи, розложи огонь, бо вже вихолодніло. Може ще прийдуть господар. Боже, така хуртовина!

— Ой правда. Нині лише в теплі сидіти. Вони певно заночують у добрих людей.

— Так... так... добрі люди...

— Відбір жертви припав на лихий час. Я роспалю — буде веселійше.

Принесла дров і стала роздувати огонь. Довго тліло, поки розгоріло ся. Газдиня ходить задумана по хаті. Дощ

шумить, вітер вив, темно — око проколв. Служниця порається біля печі і час до часу давить ся на газдиню. По хвилі глибокої мовчанки проговорила:

— Як ви помарніли! Кожний день підкопує вас...

— Що-ж діяти! Житє має свої клопоти... Вони підтинають наш вік, Житє вяне, сохне, чоловік відходить у иньший сьвіт... Так, дитинко так!

— Багато треба тут натерпіти ся! Мені так на сьвіті сумно... Ні батька, ні матері... На мене нині напосіли ся ті з-за Кедрового потока: „Ти сяка і така! Гарна служба в негідників? Єгова відступив, люди помітують. Служи, служи, а дослужиш ся мотуза... Прокленуть і тебе“.

— Господь Саваот...

— Я до них: „мало ви нажерли ся добра моїх газдів? Така відплата, га? Що“? — Закричали: „Се Єгови, не його“! Були-б кинули ся з п'ястуками, але я відвернула ся й пішла. Вереск та крики йшли за мною, а навіть каміне свистіло...

Анна сїла кінець стола, закрила лице руками і давила в собі важкий біль, одначе не могла його закрити — виринув на зверх, витиснув рясні сльози і хлипанє. Служниця припала до неї і потїшала, як могла.

Сум заляг комнату. Здавало ся, що стїни стискають ся, що спаде стеля і роздавить своїм тягаром. Було душно, тїсно, непривітно, нестерпливо.

— Люди, люди, що я вам завинила? Я свого питомого горя не можу приспати, а ви міні ще більше доливаєте. Які мої ночі? які дні? Адже ж я чоловік! З горем кладу ся на сон і з подвоєним підводжу ся з постелі. Загляньте до моїх грудий, увійдїть і роздивіть ся по закутинах мойого серця — а сгрясєть ся ваше сумліннє... Кожний має свойого лиха повні стїни, а ви ще насилаєте чорні хмари... Ах, ні! Я не нарікаю, я вже радо приймаю на свої плечі... Що зарядив Ти від віків — хай буде! Я негідна раба Господня. Серце, серце, вріпи ся!

Чути важкі хлипаня. Юдита стоїть безрадна. Хотїла-б улєкшити тягар, але не може знайти способів.

— Я не хотїла вас засмутити...

— Нічого, нічого, дитино.. Я знаю про все. Вони говорять нам таке у вічі. Прикро... Безневинно відбирати знущаннє — се переходить слабі наші сили.

— Зло стрілою несєть ся і вбиває, що досягне...

— Боже, переміни все!

Припала Анна лицем до землі і стукала голосно чолом об долівку. Юдита направляє в печі і наближуєть ся трівожно до простягнутої на долівці. Нахидляєть ся, але не зважуєть ся переривати горячої молитви й напруженого розважання. Острах здіймає її серце... Вона вслухуєть ся в повчрий шум з надвору, водить німо очима по стїнах, запирає дух в собі. Жалко невиразно стає в її нутрі, важкі почування ворущають її єством. Пливе молитва, пронизана безконечним горем та сумом; слова гублять ся, не можуть пройти перегороди болю; німі струї великого чутя проходять одна по другій і розходять ся в далеких просторах...

Загудів вихор, застогнали дерева, плюскотить дощ. Завили пси і замовкли. Тихо... Надслухують обі в комнаті. Ждуть нетерпеливо. Тріскотить огонь, блимає каганець. Підвела ся з долівки.

— Може се він вертаєть ся?

— Здаєть ся. Бо пси замовкли, пізнали свого.

Наделухують. Глибока, напружена мовчанка.

— Вже під дверми.

— Господь Саваот!

Відчиняють ся сїнні двері...

— Міні чогось лячно...

— Господь з тобою!

Увійшов Панхиренко. Юдита скрикнула:

— „Господар!“

Жінка збентежена біжить на зустріч.

— Сьвят, сьвят, Господь Саваот! У таку лиху годину пустив ся ти в дорогу! Не заночував... Задеревів, промок цілий.

Доторкнула ся його легко рукою.

— Сїдай, я вийму все сьвіже, перебереш ся.

Ходив задуманий та мовчаливий по теплій хаті. Був незвичайно змішаний. Важкий біль, надмірна грижа ви-

тиснули своє пятно на лиці. Хаотичні думки товпили ся в розгорячкованій голові.

— Мандруй наче по розбурханому морю, змагай ся з вітрами, бори ся з філями. Налітають, набігають з усіх боків. Напружуй сили, бо загинеш безслідно. Зло так собі шумно гуляє, нечаяно спадає на чоловіка і каже: „так мусить бути, як я хочу...“ Або вирвеш ся йому або й ні. Сунеть ся за пятами, палить душу й тіло жарким огнем. Годі витримати!... Шпильки вколюють ся глибоко в серце. Такі острі шпильки... Сунуть ся крок за кроком, як тінь і закривають усе непроглядними хмарами. Блудиш, простягаєш руку, шукаєш видного місця, здаєть ся туй-туй ясна прогалина — аж нараз вітри загудять, спаде ніч, закрий очі... Нема сьвітла, душно, млісно! Розщибаєш собою, мучиш ся, чуєш полемінь, чуєш біль, брак віддиху, недостачу сьвіжого подуву. Нидієш, коріцмаєш ся, покровавиш себе об твердий граніт. Зойкнеш, зітхнеш і лежиш, лежиш...

По хвилі пішов перебрати ся в сухе шмате. Юдита за той час пригрівала вечерю. Увійшла жінка й застеляла скатертю стіл. Понура тиша панувала в хаті, на дворі завивала хуртовина. Обі ждали, що стане оповідати Панхиренко.

Увійшов перебраний, сів на стільчику перед огнем і витягав старечі долоні до полумінця. Жар огню творив давні коліри на морщинах.

— Нагрій ся та ходи перекусити.

— Не можу прийти до себе з того задубіння.

— Чому ти де не заночував? Іти в таку плюту!

— Добре то сказати: заночувати, але де? В кого? В лісі під деревом?

— Як то? Ходи їсти і розповідай.

— Подай сюди, коло огню буду їсти.

— Добре.

Подала теплу страву; чоловік узяв посудину на коліна і їв як від нехочу.

— Який ти збіджений!

Важко зітхнув.

— Прикро жити на сьвітї, хоча треба жити.

Похнюпив голову. Дві грубі сльози покотили ся по лиці.

— Ти промерз. Може тебе коле? Може...

— Ні-ні, дитино. То такі думи обіли мене, що тяжко. Що я витерпів нині! Дитино, дитино...

Жінка почала плакати. Побачив її сльози — запекли його. Защеміло серце, збентежив ся і не знав, що чинити. Велике взаємне співчутє сповило їх душі, всі їх чутя і спочування злили ся в один струмочок. Раді-б улекшити собі горе. Чують, що тісно належать до себе, що тягар життя звязує їх ества міцною, непроривною ниткою. На цілому просторі вони лиш самі одно одному широко підмогою й розрадою...

— Що ти скажеш? Мої жертви не приймили єреї!

— Так?

У тому одному слові висказаний був цілий біль. Тут з'осередкував ся весь сум та горе. Понура мовчанка простелила ся на хилину в комнаті. Вітер шумів, наче би хотів прогнати з хати сю мервецьку душність, що затроювала жильців.

— Ні, не прийняли. Озьвірили ся і мало що не кинули ся з п'ястуками... „Геть відси зі сьвятого місця! Не погани долівки сьвятині! Нечувані річи! П'ятьдесять літ живеш з жінкою, а де ваше потомство? Вас прокляв Єгова“... Таке говорили... Скрежучи зубами, кричали: „Забирай ся відси. Дари стад твоїх негідні. Думаєш затуманити вибраних слуг Єгови обильністю дарів?... Думаєш, що досить буде припровадити на жертву Господу Богу сїмдесять непорочних баранів, двацять тучних телиць, а людям на частунок сто козлів, то вже вступ тобі вільний до кожного місця і до всіх осіб? Честь уратована? Ні, братчику! Геть нам з очий! Проклятий ти і лоно твоєї подруги... Счезай“!

— Боже!

— Тихо, вислухай далі. Зачинили ся двері за мною, штовхнув мене кулаком у груди дверник сьвятині і...

— Як міг? Де право? Замикати і проганяти з храма?

— Закон? право? Кождий його тягне у свій бік, а рветь ся — штукує... Всі з погордою ззирали ся на мене, лихословили і відтручували від свого порога. Ночувати!

Могильна тиша. Пливуть сльози. Плаче служниця, плаче жінка. Чоловік важко задуманий.

— Горе моє та біль мій не знали краю... Думав я над ріжними встановами, сими огорожами людського життя; думав над житєвим лихолітєм, думав над минулістю нашого покоління й роду. Хто завинив? Невже се, що в нашому роді було стілько грішних зносин?

— Була розпуста? — проговорила жінка.

— Кажу до себе: піду між дванайцять Ізраїльських поколінь, нехай побачу — невсе я один не вчинив плоду для Ізраїля? І дізнав ся, що всі дали насінне, одначе між ним було багато несправедливого, незаконного плоду...

— Може, може... — говорила жінка.

— Слухай, що було в нашому поколінні. Тамара зі свекром поганила постелю; Раава блудниця, вуличниця... Вирсакія чужоложниця і т. д. Хай замовкне мій язик!... Страшна минулість!

— Тяжко відгадати! Ріжне снуєть ся по голові. Ми не чуємо ся до нічого.

— Але ви, — звертаєть ся служниця, — прекрасним своїм житєм заврили провини тамтих. Міні здаєть ся, що Богови приемними є і з роспусти зроджені, коли в чесноті люблять ся... Адже у вас і того нема — сі грішники і грішниці в далеких-далеких поколіннях.

Глибока мовчанка. На дворі шум хуртовини. Великий гомін, шумна буря.

Панхиренко та жінка шукали розвязки і не знаходили. Порівнювали, розкладали, осуджували, приладнювали — дарма. Зло сьміяло ся... жура робила своє діло.

— Незавидна доля! Люди помітують нами, зачинили сьвятиню перед лицем. Прийшла старість — при чужій дитині треба склонити голову. А може й її вирвуть з нашої селятьби?... Де ваша терпимість, єреї? Адже ми самі не бажаємо собі безпотомности. Доволі свого горя, а тут іще бороти ся з насьміхами і пакостями людей. Не хочуть заглянути до самого дна, лише так собі видають на нас вирок... Люди, люди!.. Я не міг би так легко порозмотувати житєвих ниток, сїтій і сїток... А ви шах-мах, раз-два-три — і вже готовий засуд... Ти проклятий"... — Такі й иньші думки мучили уяву Панхиренка.

Наблизила ся північ. Погасили сьвітло, покладали ся спати. Довго мучили ся на постелі, поки втома змогла їх та прикликала сон. Поснули. Острашні візії находили на них.

На третій день припадало сьвято Обнови, празник у Єрусалимі. Панхиренко незвичайно страждав за час двох днів. Важкі думки надобре розгуляли ся по уяві.

„Так я вилучений від усякої спільности, прогнаний із храма. Для мене вже немає празника! Забрали все. Раді-б кожної хвилі загарбати нам і житє. Я без місця, без церкви... Не припустили мене до себе. Ненависть і нетерпимість — велика пані! Вона прибираєть ся в ріжну одежу, палить, руйнує, бє, мордує — аби лише все було по закону... А по якому — не питай! Перед часом підеш землю гризти. Гуляйте ви всі, праведні — я маю мучати ся.

„Піду, бодай гляну здалека на сьвятиню, а відтак помандрую далі. Де? Сам іще не знаю. Сон не береть ся мене, страва відпадає від губи, а жінка... Дуби базанські, кедри ливанські! Поспадайте на наш дім, закрийте нас своїми верхами, розторощіть наші голови — вони горять у страшному огні... Не знаю, що говорю...

„Чому я так нетерпливо дожидаю сьього празника? Щось прочуваю. На саму згадку — дивного щось творить ся в мойому серці. Мусить щось рішити ся! Я обезсиленний. Ходжу, а міні здаєть ся, що мене окружає якась розлючена борба. Чую гомін, крики... привид стає міні перед очима і щезає. Дивний настрій обгорнув мене. Справи з того здати собі не можу. Страхаю ся за себе, страхаю ся за мою подругу. Нас горяча любов злучила і ми так мило проживали собі. Така згода, такі любі чутя між нами, що могли б позавидувати нам того сі, що осуджують нас, що кидають каменем за нами та тровлять псами.

„А дні подружного нашого житя проходили так швидко й щасливо, що ми не оглянули ся. В нашій хаті відновлювало ся, що навні затратило ся. Ми тут знаходили лїк на все: тут щезала людська злоба, тут не звужувало ся так легко переступити зло. А таки дібрали ся і нищать нас... Невже жите мусить мати за приправу полян?

Ах, вона така зажурена! Її горе роздавлює міні груди, я не можу перенести її муки. На що ви вкинули до її серця біль? Вона бідна думає, що безпотомством унещасливила мене та затроїла дні нашого життя... На вашому сумлінню її горюванє, на ваших законах її стражданє... Радше хай звалять ся на мене всі горя, всі катіваня — лише її заховай від терпінь, всесильний Боже! Вона вкрашувала мое житє, а днесь мусить пити гірку чашу. Але я мушу бути на сьвятї Обнови. Гляну хоч здалека і піду"...

Жура зломил а обох їх незвичайно. Пожовкли, помарніли, похилили ся під тягаром недолі і продумували над способами зарадити лихови, одначе безрадність і сумніви побільшили їх журу. Одно одному раде було неба прихилити, а тут з усіх закутин висували ся змії, сичали, випрескували їд і затроювали житє; хотіли його знищити. Страшні привиди мучили їх і в день і в ночи. Втома звалювала їх з ніг. Вони ходили понурі, мов ніч. Юдита порала ся коло господарства та розраджувала за-сумованих.

Третого дня, коли запіли другі півні, вибрав ся Панхиренко в дорогу до Єрусалима. Ішов швидко, що найкоротшими шляхами: явась сила посувала його далі вперед. Навіть не оглядав ся позад себе.

У повітря була повна тиша. Дерев а не шуміли верхами, стояли пообдирані з прикраси і гляділи сумно на свої діти, що вкрили пусту землю трупом. Птахи не співали, тільки час до часу громади воробців та ворон підлітали і знову спадали на понуре поле. Людй не видко. Сонність, оспалість, отяжілість виділи ся на кожному кроці, навіть сонце від нехочу верстало свій шлях: здавало ся, що все збираєть ся на сон і відпочинок.

Панхиренко мандрував горячково, немов страхав ся, аби природа не сповила його своєю сонністю. Ввижало ся йому, що хтось там десь далеко жде на нього, що приязно заговорить до нього; нїжний, а заразом трівожний подув заходив до його серця і щось відрадного шепотів йому. Ішов за тим голосом, щоб стати на місці..

"Щось чую довкола себе. Привид? Ні — я сам... Пусто наперед і позаду. Може вбють мене? Але така

бадьорість у мені... Що се? Голос?... Тихо — се міні так здаєть ся. Немає нікого.

Цілу дорогу здавало ся йому, що за ним поспішає невидима стать.

— „Може ангел?“

Привиди з'являли ся в розгорячкованій уяві і знову пропадали. Втомив ся, одначе не відпочивав, поки не став перед сьвятинею в Єрусалимі.

— „Йти чи ні до середини?“

В одній хвилі зважив ся на все. Переступив відважно поріг і в простінку в куті прилякнув та звернув ся лицем до стіни. Товпи народа минали його, повертаючи ся туди й сюди. Не зважав на ніщо, але цілий поринув у напруженому розважуванні. Щиро й тихо йшли слова. Згадав за патрйарха Авраама, якому всесильний Егова в глибокій старости вділив сына Ізаака — тепер поплила горяча просьба:

„Зглянь ся на благање слуги твого, Господи, мій Боже!.. Почуй взиванне і мольбу, що раб твій отсе тебе молить! Зніми з нас сором! Зглянь ся, Господи, на нас. Як довго коротати мемо вік наш у печалі та зневазі? Ах, ми чуємо крик від ранку, а зойк від полудня... Почуй нас у небі, в місці розкішного й величного пробування твого. Втихомири мое серце; воно неспокійне, мов перевернуло ся у мені... Серце, людське серце, що ти проживаєш?... Які горя сходять на тебе?... Рана бо твоя, мов те море широка — хто й коли зможе загоїти її?“

Замовк. Повалив ся на долівку. Лице і губи стали бліді, віддих слабий. Ніхто не глядить у той бік, а хто зиркне, думає, що молить ся.

Студений камінь і стіна зливали його сугави холодом — став отже невдовзі повертати до пам'яті. У тому безтямному стані прочуло ся йому:

— „Будеш мати потомство!“

Раптом стрепенув ся, але обезсиленне зломил о його. Якась невизраза втіха сповила його. Обцідував пристрасно розпаленими, горячими устами холодну стіну, підвів ся полегки і вийшов. Поплентав ся пустими, відлюдними улицями...

Жінка ждала день, ждала другий, а на третій стала важко сумувати. Так минув ся тиждень.

„Його немає! Де він? Як міні пробувати? Невже його вбила розбішена юрба?... Поза законами вона сліпа! Там її воля, розум і серце... Вона могла йому жите відобрати... Ніхто не розповість нічого. Зрештою кого питати? Кожий визьвірить ся немов би я вбила йому рідну маму. Всі повернули з празника, а про нього й слова ніхто не промовить. Горе міні! Як жити? Як проводити свої дні? В журі та смутку...

„Невже по ньому й слух загинув? Як се може бути? Чи руку наложив на себе? Ах, ні... Я не повірю тому. Він спроневірив би ся Йому? Він, що з його уст не зійшло одно-однієньке прикре слово?... Страшно подумати! Руку?...

„Не стає в мене сліз! Виплакала я їх за своїм нещастєм. Верни ся, мій соколе — я крайна сирота. Між людьми, а таки сама. Порожня пустиня. Все розвіяне, все засипане піском. Кого післати за ним? Хто відшукає його кости? Хочу ще раз глянути на вих, хочу приладити тобі вигідну могильну постелю! Друже мій, приятелю мій! Озви ся!

„Мовчать стіни, мовчать його стада, мовчить подвіре, не чути його ходу. Вітер віє, тугу приносить, жаль навіває. Тяжка моя старість! Дивлю ся на свою могилу — вона неоплакана ніким. Таких згорюваних двів дожила я. Боже мій! Як вискажу се, що чую в серці? Почуй мій біль, глянь на слези. Верни міні його хоча на одну хвильочку. Се буде щастє! Треба оплакувати два тяжкі горя: вдівство і безпотомність... Безпотомність! Вона вбила міні мужа, затроє мій кінець! Ні, не вона, а люди... Я вдова! Покінчило ся...

„Ні, се страшний сон — він мусить переспати ся... Правда, душе моя, се сон? Плачевний сон! Бодай такі сни не снили ся нікому... Нам обоім було так добре! Нині пустиня... Бою ся за себе, бою ся за свою душу, страхаю ся про нього. Мали-б ми бути розлучені? Ні, ні, ще раз ні! Ми мусимо бути разом по сей і той бік. Чуєш?

Ходила сумна по комнаті, яку сповила туга й розпука. Нещастє повисло на стінах, за столом, на постелі,

„Боже! Зглянь ся на блганє слуги Твого“!

коло печі і на кожному місці викликало, понайбільше в ночі, страшні мари та привиди. Вони вливали болючі стони, діймаючі жалі до зраненого серця... Кождий стук, кождий шум і подув спадав важким каменем на її груди. Сиділа з розпущеним посрібленим волосем, на одному місці і бездушно гляділа перед себе. Час до часу посипала голову попелом і добувала з себе тоді розпучливих окриків. Юдита ходила збентежена і не знаходила слів розради.

* * *

Віщоване незвичайно збентежило Панхиренка. Не знав, куди повернути ся і що чинити з собою. Холодний вітер вертав йому свідомість, улагоджував нерви, приводив поводи до рівності. Зринали сумніви.

„Може се тільки прочуло ся міні? Невже се правда? Як провірити дочутий голос?“

Мандрував полями. Увійшов у величавий, старезний ліс і прямував по-під пелурі, величезні дерева. Ліс стояв неповоротно. В глибині царствувала могильна тиша. Земля вкрила ся листями, зісохлими травами, папоротями, що притиснули ся до пнів, наче сполохані діти до матері.

Йшов далі й далі, не вважаючи на ніякі перепони. Не міг здати собі справи з того, що чинило ся в його нутрі. Самота підсувала йому різкі думки. Перед ним зринав инший світ; здавало ся йому, що прибирає инші форми життя, що втілюєть ся в якесь нове, невизначне твориво. Почув, що світ, який полишив, був йому занадто ворожим, злим, а разом могутнім, придавлював усіх, хто не підходив під його міру. А хвилями зринала непереможна туга, яка вказувала, що він тісно зв'язаний з полишеним світом. Жаль сповивав його душу... Глядів сумовито на листя, що жалісно шуміли під ногами, на спорохнавілі пні і зломані дерева. Тихо; замовкло все, поринуло в глибоку задуму.

„Жили, втішали ся, а нині встелили трупом поле... Хотіли жити, однак остра коса наблизила ся... подала на поталу всю розкіш та щастя, зруйнувала буття. Сумно! Невже всяке життя таке марне, нужденне? Мусить іти зі світа в країну темряви, мраки та пітьми. Радше від-

разу перейти з матірнього лона у гріб... Пощо вийшов я з утроби? Ліпше-б я вмер був, як мене не бачило нічне око!

„Хуртовина гуде над житєм і намножує без вини його рани... І я й жінка надмірно годуємо ся горем. А може не треба було брати собі до серця? Невже Бог проговорив над нами: „Запишіть сього чоловіка як бездітного, як чоловіка нещасного через весь вік його“?“

Пристанув під високою горою. Стрепенув ся.

„Занадто дав я волю смуткови, а він запровадив мене на пропастний шлях наріканя. Адже я прийшов тут у вільшому намірі. Не вернув ся я до свого дому і до жінки, відокремив ся добровільно...“

Підвів очи і знову опустил.

„Там виберу собі місце — може станеть ся чого бажаю, і сповнить Бог те, чого дожидаю... Там постеля й ложе моє. Але як вийдуть сюди втомлені старечі ноги?“

Зітхнув. Почав спинати ся. Тут був вже холодніший вітер і помітував верхами. Дерев шуміли, шелестіли, про щось говорили з вітром. Спадало жовте листя, велити похляпали ся повагом і знову підносили чоло в гору. Жаль їм було дітей, однак не виявляли свого смутку наверх. Ворони лопотіли крилами, з шумом та криком сідали на пустих конарах, зривали ся і кружляли в далеких висотах. Сумовиті, меланхолійні тони природи вдирали ся до душі Панхиренка. Упадав, підводив ся і прямував до вершка.

„Се доля чоловіка. Такий шлях його життя! Намучиш ся, накровавиш ся, будеш спинати ся по дебрах, потемніє тобі від горя в очах, замисли розвіюєть ся — і ти з розбитою душею ляжеш у земну глибину і нова пітьма закрий твої очи.“

Тяжко втомлений повалив ся на горі. Безтямність сповила стару голову. В глибокому сні пролежав аж до другого полудня.

Пробудив ся. Гомонить вітер між верхами дерев, кружляє гайвороння, чигає на поживу.

„Тут моє місце. Не піду відси до дому, не піду до домашньої страви й напою. Пробувати му в пості і молитві, аж докіль навістить мене Бог мій“.

* * *

Мучив ся Панхиренко роздумуваннями на вершку гори між лісами. Висох, помарнів, очі запали ся, ціле тіло дрожало. Вже збирав ся йти в світ далеко. Накликав смерті — не приходила.

Тридцять девятого дня пробування на горі заходило гарно сонце. Блиски й проміне, що сповивали верхи дерев і продирали ся місцями до середини, вливали якусь відраду і втіху до знеможеного серця Панхиренка. Вдивляв ся у сяво і не міг надивити ся. Розсипувало спокій довкола нього. Глядів іще кілька хвилин — зсунуло ся сонце до своїх скритків. Старець поклав ся в ямі між листям. Незабаром уснув.

Снить ся йому весна. Прибирають ся поля стрійними шатами, колишуть ся трави, трепочуть ся листки; птахи проспівують гарні пісні. Люди прохоплюють ся з широкими надіями, йдуть до пильної роботи. Зринає нове, свіже, відроджене жите і показує ніжне, ясно-рум'яне, приманчive лице. Земля розфилувала ся широко й далеко. Гомін стихійної роскоші звенять усюди.

Він, Йоаким вийшов до саду. Величні настрої сповивають душу. Забув про старість, живе новим житем. Кожда травка, кождий листок, кожда капля роси, всі дерева співають йому чудодійну пісню. Зоряні блиски ранні відроджують його єство. Походжує й веде тиху розмову з природою. Наближуєть ся до одного дерева — й очам своїм не вірить... Старезна, росохата груша, що не родила й не цвила через пятьдесят літ — прибрала ся рясним цвітом...

У припливі безмежного зчудовання і невимовної втіхи пробудив ся і став роздумувати про сей дивний сон. Розважав, розбирав — і не стямив ся, коли зновіль уснув. Став перед ним світлиста постать і говорить:

„Вислухав Бог молитву, глянув ласкаво на твою муку. Вийди відсіля і йди до дому свого: жінка твоя зачне і породить і оповідане буде насінне твоє по всьому світу.“ По сих словах постать пропала. Розвіяв ся сон.

Протирає очі... пригадує собі дочуті слова.

Привлякнув до молитви. Плили рясні, щирі мольби.

Загощував спокій до заболілих грудий. По молитві полишив гору.

Коли наблизив ся сороковий день розлуки, припала Юдита до колін газдині; обнімала, цілувала її ноги і почала щиро промовляти.

— Як довго ви, пані моя, будете смутити душу свою? Адже нині велике свято — сум годить ся відложити. Перейдіть ся по подвірю, загляньте до саду, подивіть ся на поле, лекше серцю стане.

Анна пригорнула Юдиту до грудий і водила рукою по її волосою.

— Дитино, дитино!... Ти одна розважавш мов горе! Хай всесильний Егова відплатить тобі сторницею за все. Хай щасте спадає на тебе, як листе на дереві, як трава на землі. Не зазнай терпіня!

Юдиті поплили сльози радості; ще раз обцілувала руки й ноги.

Засумована газдиня вслухала Юдиту: встала з покутного місця, причесала ся, оділа ся, потім дещо з'їла і в девятій годині пішла до свого саду. Сіла під деревом, бафином прозваним. Розглянула ся довкола, відітхнула вільнійше під впливом свіжого повітря. По хвилі почала сердечно молити ся:

„Боже вітців наших. Вислухай молитву мою і благослови мене. Влекши мов горе, влагоди мій біль. Верни, верни міні мужа! Поблагословив Ти Сару і дав вси їй сина...“

Розплакала ся і припала лицем до землі. Зросила рясними сльозами зівялу траву. Підвела ся, глянула в гору і побачила полишене пташине гніздо на дереві. Ціла стрясла ся. Стрінула причвну до ще більшого плачу й лепету.

— Горе міні! До кого я подібна і хто мене вродив, що проклятою й окаянною стала я між Ізраїльськими доньками? Погорджують мною і віддаляють від церкви Господа Бога могого... Горе міні! Кому ж я подібна? Навіть птахи небесні вищі від мене, бо й сі плодовитими суть перед Тобою, Господи. Кохають ся й роскошують ся народинами, втішають ся поколіннями і Тебе славлять спільно з синами й доньками.. Горе міні, що я не могла

„Прославлен буде овоч лона твого“.

вподобити ся звірятам земним, що мешкають у домах і на полі: звірята небезплідними суть перед Господом Богом своїм... Навіть і самі води, хоча бездушні й нечутливі, а одначе випускають з себе, по середині гір, жерсла та жерельні струї, і їх риби хвалять Тебе, Господи... Наконець і самій тій землі неподібна я! Адже й вона виводить з себе насіння і дає у свій час овоч! Горе міні! Одна я, одна я, бідна людина, не зазнаю того, чим утішаєть ся та розкошуєть ся велике діло рук Твоїх Господи... Пустинне лоно моє!“

Закрила очи руками і впала в безтямному горю на землю. Вснула.

Піднесла зрошені очи в країні сну й побачила перед собою гарну, міністу постать, що ніжно промовила до неї:

— Невісто, невісто! Вислухав Бог молитву твою: верне твій муж — зачнеш і породиш і прославлен буде овоч лона твого по всьому сьвіту.

Не знала, що се такого чинить ся? Хотіла говорити, одначе промініста поява майнула з перед очий.

Будить ся, дивні радощі пробігають по душі. Нараз чує голос Юдити:

— Ходіть до хати — вернули господар!

Стрінули ся по важкій розлуці. Старечі лица спалахнули румянцем, заблистіли їх очі. Поринули в солодких обіймах. Розсипали ся проміння пізнього, осіннього сонця. Воно споглядало щільно й дивувало ся настроєви старців. Молодечий огонь сповив їх вєтва. Поплили швидкі струї зворушень. Пронесла ся сердечна розмова.

Діждали ся потомства.

Ю. Кміт.